

פאריס 1968

רשמי ביקור

י. לורך

מאורע נכבד, מרתק סטודנטים כשם שהוא מרתק צרפתים סתם. המכנה המשותף של כל הצרפתים מצוי, אל נכון, לא הרחק משם.

אשתקד הייתי אולי היחיד שאסף את כל הספ-רות המהפכנית, את כל הכרוזים של סתיו 1967, שהופצו על ידי אגודות הסטודנטים, ובעיקר על-ידי איגוד הסטודנטים הארצי (UNEF) שהוא עד היום דוברם העיקרי של הסטודנטים. כן אספתי חומר שהוכן על-ידי ארגון המורים של המוסדות להשכלה גבוהה (SNE-Sup). ארגון זה — להב-דיל אלף הבדלות מארגונים מקבילים בישראל — עשה תקופה ארוכה עבודה רבה של מחשבה מדוקדקת בעיבוד תכניות לשינוי מערכת החינוך הגבוה בצרפת. בבולטינים שלו יש מידע ורעיונות למכביר, ורמתו גבוהה. המזכיר הכללי של הארגון, אלן גייסמאר, נחשב לא במקרה לאחד מדבריה של "מהפכת מאי 1968", כלשון הספרים, או "המאורעות" בלשון העתונות והבריות ברחוב.

על מה רגשו הרוחות אשתקד? הסטודנטים נלחמו בלהט למען מטרות שנראו אנוכיות ביסודן. הם דרשו תנאי חיים משופרים. אך עיקר קפצם יצא על דיקן הפקולטה למדעים, הפרופ' מ. זמנסקי, שאמר להגביל את מספר התלמידים המתקב-לים ללימודים בפאריס, ולהפך את הכלל המקודש, שבלעדיו אין להבין את כל הנעשה כאן, שכל בעל תעודת בגרות זכאי להתקבל ללימודים בכל מקום שירצה. את המועמדים המיותרים התכוונו לש-לוח לאוניברסיטאות שבערי השדה, הקרובות וה-רחוקות. שוחחתי בשעתו ארוכות עם הפרופ' זמנסקי על בעיה זו ועל שאלת ההתפתחות הד-מוגרפית בצרפת בכלל, כפי שהיא משתקפת בתחומי החיים השונים, ובעיקר באוניברסיטאות. זמנסקי, איש גוף, רוה ונמרץ, הדגיש בכוח שכנוע רב את הצורך בדצנטראליזציה לגובה

עברה שנה מיום שבאתי לעבוד כמה חודשים במעבדות הפקולטה למדעים בפריס, הצומחת בלי הרף במקום שנעקרו מחסני היין העצומים על שפת הסינה. שוב מתאספים ברובע הלטיני רבבות הסטודנטים, מהפכנים ושאינם מהפכנים, שכן אלה הם ימי ה-*rentrée*, ימי "שיבת הסתיו" הפריס-אית, מאורע המטביע חותמו בכל שנה על חיי התרבות והמסחר, וביחוד על תנועת הרכב, הנס-תמת בן-לילה, למן אחד בספטמבר, ב"פקקים" לא-נסבלים.

לעם הסטודנטים אין השנה הזאת דומה לקודמ-תה. אשתקד נרשמו לשנת ההכנה ללימודי הרפ-וא (CEPM) כשבעת אלפים תלמידים, ציבור ענקי השונה באפיו מציבור התלמידים בארצנו לא רק במספרו, כי אם גם בהרכב הגילים המגוון ובריבוי הנשים. הצד הדומה בין ישראל וצרפת הוא בכך שחלקם של בני הפועלים באוכלוסיה זו זעום מאוד.

בעת ההרשמה, הכרוכה במילוי טפסים ארוכים מאוד ובהמתנה בתורים שונים ומשונים, נעשית גם התארגנות הסטודנטים, שהיא כאן עניין של בחירה חפשית. שתי התועמלניות, שתיהן יהודיות, שקראו לתלמידים החדשים להצטרף לאגודת הסטודנטים לא פסחו על העיקר, כלומר, על היתרונות שמעניקה החברות בהסתדרות הסטודנ-טים, כגון הנחות שונות, וביחוד מה שמכונה כאן *polycopies* — חוברות משוכפלות. ה"פוליקופיה", שהם סחורה חשובה בשוק הספרים המשומשים, הם לחם-חוקם של התלמידים לפחות בשנת הלי-מודים הראשונה. הרפואנים לעתיד אינם הסטודנ-טים היחידים שאינם פותחים ספר כל השנה, פרט אולי לספר האחרון מסדרת הסיפורים המצוירים בנוסח "קומיק סטריפ" על אסטריקס איש גליה, היא ארץ הצרפתים. ספר כזה, שהופעתו היא תמיד

בעוון גזילה; פוקה נידון לגלות מצרפת הוא ערער וביקש שיקלו בענשו, ובקושי הסכים המלך לחון אותו. צו הגירוש הומר במאסר עולם (פוקה נאסר ב־1964, ומת בכלאו ב־1680).

נאמנותם של הפאריסאים לפאריס, אינה פחותה מזה. בשער בניין מועצת-העיר (Hotel de Ville) של פאריס. (תייר מישראל: "האם זה מלון טוב?") ימצא המסייר לוח אבן ועליו חרותה ההנמקה להענקת אות כבוד לעיר פאריס על עמידתה האיתנה בימי הכיבוש הנאצי. בראש הנימוקים נאמר: "על היותה נאמנה לעצמה...". ישובים אחרים צוינו לשבח על נאמנותם לצרפת. פאריס די לה שתשמור אמונים לעצמה.

בעיני הסטודנטים של פריס נראה איפוא הכורח לעבור לאוניברסיטה מרוחקת כעונש חמור וכ- התנכלות. אבל בעיני נראה תמוה סירובם העק- שני של הסטודנטים ל"התפור" במדינתם. ואולם אי-אפשר שלא להסכים לביקורת החמורה שהוש- מעה נגד שיטות ההוראה, נגד מיעוט מדריכים ומעבדות וביחוד נגד משטר "הפטרונים הגדולים", הלא הם הפרופסורים. כי מערכת החינוך הגבוה בצרפת, שהיא חלק של הפירמידה העצומה וכב- דת-המשקל של החינוך הלאומי במדינה, בנוייה מהרבה פירמידות קטנות, שבראש כל אחת מהן עומד פרופסור מן המניין, הנהנה מחופש פעולה ונוהג בשרירות-לב מופלגת. כך, למשל, אין מני- עה שייקרא אוסף של המחלקה על שמו שלו, והבנין שבו משוכנת מחלקה זו או אחרת של בית- חולים או אוניברסיטה נושא לעתים קרובות את שם הפרופסור, חרות לרוחב השער באותיות ענ- קיות. במעשיו הוא חייב דין וחשבון רק לשר- החינוך, שהוא לפחות נציגו של נשיא המדינה ושמא אף נציגו של הקב"ה עלי אדמות. בלי אי- שור ממשד השר אין להנהיג שינוי קל שבקלים לא בתכניות בנייה ולא בתכניות לימודים, לא בשעות עבודה ולא במינויים. סבולים מזה גם הפרופסורים עצמם, ולא לחינם חייב פרופסור מן הפרובינציה, החפץ ביקרה של מחלקתו, לנסוע לפאריס אחת לחודש, ומוטב אחת לשבוע, כדי להסדיר את העניינים.

המצב האבסורדי שהתהווה עקם השתלטותה של פריס על החיים האקדמיים במדינה כולה.

אכן מה שנראה ברור ומובן לישראלים — אפילו הם יושבים בירושלים — נראה כעוול וכאסון שאין דוגמתו לבני פאריס. נכון, האוניברסיטאות אשר ממשלת צרפת שוקדת להקים בערים שהיא רואה אותן כמרכזים עירוניים משניים, אינן בעלות רמה מזהירה, וקשה מאוד התחרותן עם האוניברסיט- אות של פאריס*. אך בסופו של דבר מחייב האינטרס הממלכתי לשבור את מעגל הקסמים שבוכותו שומרת פאריס על ההגמוניה שלה בתחום ההשכלה הגבוהה. ומי שראה למשל את האוני- ברסיטה החדשה שקמה במונפליה, עיר יפה הנה- נית מקרבת הים התיכון ומאקלימו הנוח, לא יטיל ספק בכך שפיזור ההשכלה הגבוהה הוא עקרון נכון המתגשם באיטיות אך בשקידה זה כמה שנים.

מונפליה היא עיר אוניברסיטאית למן ימי הביניים. האוניברסיטה החדשה שלה בנויה בטעם רב, בניגוד מוחלט לכיעור המדכא של הבנינים החדשים של הפקולטה למדעים בפאריס. לא בושה היא עוד למרצה מפאריס לחשוב ברצינות על "הגירה", ולצאת ממצוקת החיים באותו כרך עצום אל אוניברסיטה חדשה, ולקשור יחסים חד- שים עם בני אדם. אף על פי כן רק מתי מעט מוכנים לצאת את פאריס. כי מה שצרפת היא לצרפתים, פאריס היא לפאריסאים.

צא ולמד מה גדולה נאמנותם של הצרפתים לצרפת. וו-לי-ויקונט, ארמון כפרי מרהיב-עין המוקף גינה ענקית שאינה נופלת מזו של ורסי, נבנה על-ידי הממונה על האוצר של לואי האר- בעה-עשר, ניקולאס פוקה שמו, מכספי הציבור שלא גועדו דוקא לתכלית זו. לאחר מסיבה מנקרת-עינים לכבוד המלך בארמון זה (ההיס- טוריונים אומרים שהסיבה האמיתית היתה דוקא התענינותו היתירה של שר האוצר באחת מאהו- בות המלך), פקד המלך להעמיד את פוקה לדין

* הפקולטה למדעים בפאריס היא היום בעצם אוניבר- סיטה עצמאית, המקבילה לטורבונה — היא הפקול- טה למדעי הרוח — ולא כפופה לה.

נלחם כבר אז נגד ה"איוולת" הזאת של קליטת כל הבוגרים ובעד ברירה קפדנית מקרב כל בעלי תעודת הבגרות.

ועוד פרט נכבד בתמונת הרקע של הנעשה בפאריס: במסעדות הסטודנטים אפשר להשיג ארוחת צהרים או ארוחת ערב מלאה עם לחם צר-פתי חנם ב-1.30 פרנק (פחות מל"י אחת); במסעדה הזולה ביותר עליו לשלם תמורת שתי ארוחות פי ארבעה לפחות, ואפילו יכין את הארוחות בביתו, יהיו הוצאותיו גבוהות הרבה. הוסף את ההקלות הנהוגות בשיכון, והרי לך מצב שגם מי ששונא לימודים, ולבו רק לארוחת-החיים של סטודנט, כדאי לו להיות סטודנט. הוא שאמר הרקטור זמנסקי: "איני גורס הפיכת האוניברסיטאות למוסדות למבוטלים".

מה נשתנה איפוא, מן השנה שעברה עד היום, מן הסתיו שלפני "המהפכה" עד הסתיו שלאחריו? ראשית, כמובן, הועלו מחירי הארוחות במסעדות הסטודנטים ל-1.50 פרנק תחילה, ובראשית ספטמבר ל-1.65 פרנק. בראשית ספטמבר הועלו גם תעריפי הנסיעות ותעריפי הטלפון והדואר — מחיר העלאות השכר הנרחבות שאושרו בעקבות מהפכת מאי. אך בכל הנוגע לחיים בפאריס הת-מורות הכלכליות הן פחות בולטות לעין.

הנה אתה מגיע אל רחבת אודיאון. (מנהלו י"אן לואי בארו, פוטר לאחרונה עקב אי-ציות לממש-לה). במכוונות ליטוש חשמליות מנקים את הקירות מכתבות וכרזות, שכוסו בשעתו זמנית בגליונות של נייר לבן. וברחוב עצמו, אחת מסוללות הציוד הכבד משל מע"צ הצרפתית, העוסקות בזיפות הכבישים והכיכרות בכל הרובע הלטיני. העבודה נעשתה במרץ רב לקראת שובם של הסטודנטים. כך תוקנו הנזקים שנגרמו במהפכת מאי, שבה נעקרו עשרות דונמים של אבני ריצוף מהכבישים ברחבי השכונה וכוסו הכבישים שריצופם לא נעקר, כי אבני ריצוף — אבנים בצורת קובייה שצלעה כעשרה ס"מ — היו נשק עיקרי בידי המתמרדים, וחומר בניין חשוב להקמת מתרסים. עכשיו נמכרות האבנים האלו כמזכרות בחנו-יות שונות (אבן בנפח דמ"ס משקלה כ-2.5 ק"ג)

אך מן השלטון המוחלט המצוי בידי כל פרופי-סור בתחום הפירמידה הקטנה שלו סובלים רק בעלי הדרגות היותר נמוכות. כי חוקר צעיר אינו חפשי כאן לבחור את נושא מחקרו, אלא אם כן ניאות הפרופסור שלו להעניק לו חופש כזה, וגם תקציבי החוקר הצעיר אינם שמורים לו אלא ברצונו הטוב של הפרופסור (אני מתעלם כאן ממערכת המחקר המקבילה המנותלת בתוך האוניברסיטאות על ידי המרכז הלאומי למחקר מדעי — CNRS). למותר לציין, שאין החוקר הצעיר יכול לעלות לדרגת פרופסור עד אשר יתפנה מקום בצמרת המחלקה.

מצב עניינים זה, והקסם הקורן ממרתק מן האוניברסיטאות האמריקניות, גרם שארגון המו-רים של המוסדות להשכלה גבוהה נטל עליו עבודת הכנה יסודית ולוחם זה שנים, בעזרת כמה פרופסורים נכבדים, לשנות את המצב. גליון נ"ו במבר 1965 של "נובל אובסרוואטר", שהיה מוקדש ל"המהפכה באוניברסיטה", היטיב להב-ליט את המגרעות הבסיסיות של המצב. ל. שוארץ, מרצה למתמטיקה בפקולטה למדעים, סיפר שם כיצד ניגש אליו המדריך בגמר עבודת הסיום שלו, ואמר לו: "שמע נא, ידידי, אתה הכנת עבודה מצוינת באמת. אך הנושא שלך אינו מעסיק את המחלקה הזאת, ואין מלמדים אותו כאן. עליך לבקש לך תעסוקה במקום אחר". ואמנם כך עשה. רק כעבור עשרים שנה, משהדביקה תכנית הלי-מודים את הנוף המשתנה של המדע, חזר להורות. מיוחדנו ריימון ארון, מי שנראה היום כאחד המ-תונים במאבק על דמות האוניברסיטה, כתב שם על הנושא המרכזי במערכת ההשכלה הגבוהה בצרפת: חופש הכניסה לכל נושאי תעודת-הבג-רות. אמנם ישנם "בתי-הספר הגדולים" כגון "אכול פוליטכניק", שהכניסה אליהם מותנית בקונקורס אכזרי (ובצרפת פירושו גם פרוטקציה חסרת-מעצורים). ואולם כל מערכת האוניברסי-טאות פתוחה לפני כל בעל תעודת בגרות. "תעודת הבגרות, וכמוה תעודת הבוגר והמוסמך, אינן בצרפת אישור להישג שהושג, כי אם תעודת כני-סה לשלב הבא במערכת החינוך, ותו לא". ארון

של האוקיינוס האטלנטי והים התיכון, שופים ומלאי מרץ.

על שער "אקסיון" הבטאון הרשמי של ועדי הפעולה של הסטודנטים ושל בתי הספר התיכוניים, התנוססו שלוש מלים בלבד *General Nous Voila* (הגנרל, הנה חזרנו מן הים!) ומתחתן דגל שחור ודגל אדום (עתון זה נמכר בששים אלף טפסים). מה היו המניעים למריים של הנבחנים, זאת ידעו רק מתי מספר. מתברר שעקב הליקויים הרציניים מאוד בסדרי הלימוד אשתקד, שמקורם ב"מהפכה" ובכל הכרוך בה, ביקשו לדחות את מועדי הבחינות. אבל בעיקר היתה כאן הפרת ההבטחה שניתנה לוועדת פעולה של התלמידים, שסדרי הבחינות ייקבעו בהשתתפות הסטודנטים ברוח הריפורמה של החינוך הגבוה, העומדת על הפרק בתקופה זו. פעילי הסטודנטים נפגעו מהפרת הבטחה זו, והחליטו ששוב לא ינהגו בהם ביד רמה, וכך התאספו באמפיתיאטראות של-הם — אולמות גדולים ואפורים נטולי חדווה, ומהם אף נטולי אור — כדי להראות את כוחם. באולם אחד שביקרתי רשם מישהו על הלוח את כל התשובות לבחינה בכימיה, והמשגיחים לא התערבו. בסקציות אחרות השתמשו בחוברות-השכ"פול בעת המבחנים, או שהתישבו יחד זה ליד זה והפרו את סדר הישיבה ברווחים הנהוג, כדי להגיש עבודה קיבוצית. במקרה אחד סירב הפרופסור להפיץ את השאלונים עד שלא ישבו התלמידים במקומותיהם, ואולם כעבור שלוש שעות של בטי"ל נכנע והפיץ את השאלונים. והיו אף מורים מאוהדי המתמרדים שהפיצו את השאלונים לפני הבחינה.

כיון שמטרת המבחנים האלה היא קודם כל לצמצם את מספר המועמדים המתקבלים ללימודי הרפואה עצמם — שנה א' לפי המניין הצרפתי — ברור שמטרה זו לא הוגשמה. אך הממשלה לא ראתה בהשתוללות זו ענין פנימי של האוניברסיטה. הם שאפו בכל מאודם להראות למדינה שהכל מתנהל כשורה, ש"שיבת הסתיו" מתנהלת ללא הפרת הסדר, שהשלטון יציב. הם קראו למשטרה. בזאת הלך שר החינוך החדש, אדגר פור,

בצד אלבומים גדושים מודעות-רחוב של המורדים, סספרי הגות ואוספי צילומים: עד סוף 1968 יוצאו לאור כמאתים ספר העוסקים ב"מהפכה", כמות שאינה נופלת בהרבה מן הספרות הדגה באותה מהפכה צרפתית שנערכה בעיקר מעברו האחר של הנהר.

התנועה בכבישים המכוסים זפת שקטה יותר, ואולי חשבו על הרגעת הרוחות גם בדרך זו. בינתיים מחזיקים בשכונה כוחות משטרה נכבדים — לא כולם במדים. ריכוז אחד של האוטובוסים והטנדרים המכוערים, בגוון כחול כהה מאוד, מצוי דרך-קבע ברחבת הפנתיאון. להיכל זה הועברו בשנת 1793 עצמותיו של איש-השכל העשוי לבלי חת, רנה דקרט, לפי החלטה הגיגית של מועצת העם המהפכנית שראתה בהגיון הצרוף יורש לאוטוקראט שממנו נפטרו באותה שנה עצמה בעזרת "תגלית מהפכנית לטובת האנושות", כפי שכינה אותה ממציאה, הד"ר גיליוטין עדין הנפש. צחוק הגורל הוא שדוקא בנין גישא זה משמש ריכוז משטרת נכבד בשכונה שאין כמוה בעולם לריכוז הוצאות ספרים, ספריות וסטודנטים. יושבים שם השוטרים במכוניותיהם כעצירים לכל דבר, על ספסלי עץ עלובים, מאחורי שמשות ורשתות ברזל, כעין אלה שהותקנו על אוטובוסים יהודיים במאורעות שנות השלושים בארץ. בעלי היזמה שבהם משחקים בקלפים, אך רובם משועממים, ולצדם תיק אישי המכיל מסכת-גזקסדת-מגן מקושרת ברצועת מתכת נוצצת, ואל נכון גם מנת-ברזל לשעת צרה. נוף זה של המשטרה הצרפתית, יחד עם היחס העויין המסורתי אל השוטרים, ודאי סייע לא מעט למתיחות שציינה את ההתנגשות בין המשטרה והסטודנטים. אילו היו מכוניותיהם ומדיהם בצבעי אדום לבן, למשל, ייתכן שהמהומות לא היו פורצות כלל.

אכן ההסתכמות היתירה על כוח המשטרה הוא ביטוי אחד לשינויים שחלו בהלך-הרוח. ראיתי את פלוגות השוטרים בפעולתם, בעת הבחינות שנערכו באמצע אוגוסט השנה לתלמידי רפואה, אותם אלפי תלמידים שבהרשמתם נכחתי אשתקד. התלמידים באו ברוח מרי, ישר מחופי הרחצה

שקראה אחרי אחד מאנשי "קומנדו השוטרים המתווכחים": "האם אתה חוזר אחרי הצהרים, מסייה?"

שנת הלימודים הנוכחית מעמידה בעיות מיוחדות משלה: ראשית כל יחולו שינויים מסוימים בלוח הזמנים, עקב אי-הסדרים של אשתקד. אך חשוב מכך, שהשנה עמדו בבחינות הבגרות 65.8% מן הנבחנים, לעומת 40.9% אשתקד. ברור שתמורה זאת אינה משקפת קפיצה רבתי ברמת בתי-הספר התיכוניים בצרפת. מוטב לראות בזה כוונה לצנן את הלהט המהפכני של תלמידי "התיכון", שלקחו חלק לא מבוטל במאורעות מאי. שהרעידה את העולם; ומי יודע, היתה גורל אותה מדינה שונה לו הקלו על תלמידים נכשלים?

אם כה ואם כה, לאוכלוסיית הסטודנטים של צרפת, שמנתה אשתקד 500,000 נפש, צפויה תוספת של 80,000 איש, מהם 15,000 בפאריס גופה. להמונים אלה אין די אולמות להרצאות, ואין די מורים. איגוד הפרופסורים לביוכימיה פרסם לאחרונה מכתב ב"לה-מונד" ובו התלונן שכנגד ששים אלף התלמידים הלומדים ביוכימיה, ברמה זו או אחרת, ישנם בכל צרפת ששים פרופסורים לביוכימיה! נודמן לי לשוחח ארוכות עם פרופסורית לכימיה חברת הארגון, שבחנה השנה חמש מאות סטודנטים, ואת כל המקרים המפוקפקים — 250 איש — בחנה גם בעל-פה. מתוך אהדה לרוח המהפכה הזמינה את נציגי הסטודנטים להיות נוכחים בכל הבחינות הללו, וקבעה את הציונים בהתייעצות עמהם. אכן ביטוי נשגב ל"פארטיסי-פאסיון" (שיתוף), אותה סיסמה המהדהדת בצרפת היום, ואשר דה-גול נהנה לפרוט עליה במסיבת העתונאים האחרונה שלו. "בשנה הבאה", כך נשבעה בת-שיחי, "לא אחזור על המעשה הזה". כרבים אחרים שאהדו את המהפכה והקדישו לה הרבה מזמנם ומרצם, היא עתה גיבורה עייפה. לא יכולתי לצפות מן הפרופסורית הנכבדה שת-כיר את המצב בחברות משקיות ומוסדות אדמי-ניסטרטיביים אצלנו, שם יושבים בהנהלה נציגי העובדים ששקעו ראשם ורובם באינטרסים של

בעקבות קודמו, שהוקרב על-ידי נשיא צרפת על מזבח המהפכה. ראשית כל חסמו את כל מבואות השכונה, ולאורך חומות המגן הגבוהות של הפקולטה הוקמה גדר-מגן נמוכה מוקפת שוטרים לכל ארכה. מאות שוטרים רוכזו בקרבת מקום, מלבד מספר לא מבוטל של אנשי זרוע שנשכרו על-ידי דיקן הפקולטה כדי לשמש כוח-שמירה. ביחוד בלטה הופעתם של עשרות שוטרים בלבוש אזרחי — כולם מצוחצחים, כהולכים לכנסיה, ומ-עיל גשם על זרועם. בצד המוני הסטודנטים והסטודנטיות פרוצי הבלורית והמרשלים או המ-הודרים במיטב הטעם, שעניניהם ערניות ופיותיות הם אינם פוסקים מדיבור, נראו השוטרים הללו כבני עם אחר ממש, בני עולם אחר, אספקלריה נאמנה להבדלים הסוציאליים הקיימים בצרפת (ואינם חסרים, כידוע, גם אצלנו).

השוטרים בדקו את תעודותיהם של כל הנכנסים לשטח ואלמלא מכתב מאת הפרופסור שאי-רח אותי הייתי נשאר בחוץ (איבדתי את הפספורט שלי ולכן התקשיתי להודות, ובאחד הימים אמנם נשארתי בחוץ). בכל הפקולטה לטבע, המשתרעת על שטח של קילומטר רבוע, נשאר שער יחיד, שמור על-ידי שוטרים מבחוץ ומבפנים. צלם טלוויזיה בלגי הוכה וצידוד נפגע קשה; צלמים אחרים מצאו על תמונות שצילמו רק גב של שוטר, שבא לפגל את הצילום, וכששאלתי לעת ערב את אחד הקצינים, במכונית-מפקדה שחורה, האם למחרתו תהיה כאן שוב משטרה, השיב "אם יהיו בחינות, בודאי שתהיה משטרה". פה ושם התכנסו קבוצות סטודנטים והתווכחו עם שוטרים בלבוש אזרחי — הדבר הזכיר את הסטודנטים הציבים שניסו לערער את עמדת הפולשים הסובייטיים. וכאן, אליבא דאמת, נתמלא לבי קנאה, כי למרות השאלות הבערות שבהן נגעו, שמרו כל העת על רוח תרבותית, וגם השוטרים — כצרפתים בכללם — היטיבו להביע את מחשבתם, אפילו אינה מעמיקה. לעתים קרובות נכנס איש לדברי רעהו, נוהג שאינו נחשב לבלתי אדיב בצרפת; בכל זאת אין איש צועק וכמעט ואין מי שיוצא מכליו. וזכורה לי אותה סטודנטית חניגית

המדינה באוניברסיטאות, שהרי האוניברסיטאות "שייכות" למדינה: למדינה, לעם ולאיש המבטא את רצונו — לא ל"לקוחות", בין מורים מהפכניים ובין תלמידים.

את פרטי הביצוע השאיר די גול לאדגר פור, הנהנה מן המלאכה ונפגש עם כל שמוכן להיפגש אתו, וחביב כל כך על כולם. וייאמר לזכותו שכל המתנגדים לתכניתו מקרב מפלגת הרוב באו, כי בצרפת, כמו בישראל של הקואליציה הרחבה, האופוזיציונרים המסוכנים כולם יושבים בפנים. אלה טענו שתוך כמה שנים ייהפכו כל האוניברסיטאות של צרפת לקנים של השמאל הקיצוני. בינתיים סמך השמאל כולו את ידיו על הרפורמה שהציע פור, אם כי לא הספתק בהצעותיו.

מעתה ישותפו סטודנטים רשמית בניהול מוסדות ההשכלה הגבוהה, מספר משרות ההוראה כבר הוגדל ב-2,500. תקציב האוניברסיטאות הוגדל, ועוד אוניברסיטאות ייבנו במהרה כדי למנוע ריכוז יתר של תלמידים במוסדות המרכזיים של פריס. נקבע גם הסדר למסירת אולמות לכנסים פוליטיים וכדומה. עם זאת שמר פור אמונים לעקרון הדלת הפתוחה, וכל בעל תעודת בגרות יוכל להירשם לכל מקצוע שיחפוץ בו. אינני מאמין שמדיניות זאת תעמוד במבחן לאורך ימים.

כל התקנות הללו והכרוכות בהן לא היו מותקנות אלמלא הפעילות המהפכנית של מורים ותלמידים במאי שעבר. אותה פעילות לא הביאה לעולם רעיונות חדשים, שכן הוגי הדעות היו פעילים זמן ניכר קודם לכן. אך היא סייעה לגבש רעיונות ולהפיץ אותם ברבים. הצלחתו של די גול לקבל שוב את הרסע לידיו, ואפילו ביתר תוקף, אינה צריכה ליצור כאן טעות אופטית מפתה מאוד. ההישגים העיקריים של המהפכה הם איפוא חוסר-סבלנות גובר והתעוררות כללית למדי ורב-ת-רושם, מלווה בבטחון עצמי מוגבר. לא לחינם החל בעל-הבית, באחת הפינות הציוריות של פאריס, להחליף את בית-הכסא בקו-מה החמישית בבית-מדרגות ציורי שכולו עץ: עד השנה היה שם לוח-מתכת עם חור גדול במר-כזו, ללא מים. למן 1968 למנין אדונם יתחלקו

ההנהלה. מעין הנסיעה באוטובוס: אתה עומד בתור בחוץ — אתה זועק שיש לקלוט עוד נוסעים; אתה בפנים — וכבר מצטרף קולך לדורשים לנוע מיד. במלים אחרות: "כל הקומיסרים בוגדים!". אחת משלל הקריקטורות המחוכמות בבטאון המ-רי הקיצוני ביותר בצרפת היום (L'ENRAGE) מציג את השיתוף כך: פועל נושא משא בזעת אפיו, ולצדו קפיטליסט מזיע הנושא את הונו על גבו, למען שגשוג המפעל. אותה פרשה מוצגת במחזה האקטואלי המצליח ביותר בפאריס עכשיו (והעוסק רבות ונדושות בבעיה היהודית): "מה תעשה בנובמבר?": מה היה אילו הנהיגו הנאצים את ה"שיתוף" במחנות ההשמדה והיו מזמינים את נציגי העובדים והקרובות להשתתף בהנהלת המוסד?

בינתיים עושה ה"שיתוף" את צעדיו הראשוניים. במחלקה לבוטניקה באחת האוניברסיטאות המתקדמות הורכבו עוד ביוני שתי ועדות-שיתוף, האחת להוראה ואחת למחקר. בוועדה להוראה 7 פרופסורים, 6 אסיסטנטים, 14 סטודנטים ו-4 טכנאים. גם עובדת-הנקיון משתתפת שם באחת הוועדות. משמע שככל שהועדה מהולה יותר, כן ייטב לשלטון, שיישאר בידי אלה שנהנו ממנו בעבר. מה גם שאפשר לסמוך על הסטודנטים שלא ישתתפו בישיבות באורח מסודר, ובמקרה הטוב, עד שיבינו את העניינים כהלכה לא יהיו עוד סטודנטים.

כללו של דבר, במקום שיש חץ דרושה הבנה, כי הבנה מרככת מחיצות. ושיתוף אינו תחליף להבנה (ויוכיחו סכין ומזלג, או לכשתרצה, גבר ואשה).

מי שמכיר את צרפת מבין שהשינוי העתיד לבוא, ואשר מהפכת מאי זירזה את בואו, יבוא כולו מלמעלה. הדיצנטראליזציה של צרפת, שאותה בישר די גול למיניסטרם ולעתונאים ולעם שהשתתפו יחד במסיבת העתונאים האחרונה, תיעשה מתוך צנטראליזם קיצוני המקפיא כבר עתה את דמם של כמה מאוהדיה. ממש כך תוגשם הרפורמה באוניברסיטה מגובה, ואמנם לא השאיר די גול ספק בכוונתו לשמור על ההגמוניה של

נורא", הפטיר הגנרל. "הנה אתה קונה לך ביצת צב ומדגיר אותה; ואחר-כך אתה מטפל בוולד. משנה לשנה אתה מתרגל אל הצב ומתקשר אליו. והנה ביום בהיר אחד, הוא מת!" — בינתיים פוטר רו משרותי הרדיו עובדים רבים שאמרו יותר מדי; מפעלי תעשייה מנצלים את ההפוגה להיפטר מפעילים; ובנדיט כהן קיבל תעודת גמר בלי שנדרש להיבחן. חנותו של מספרו, הגדושה על-גבי נים ספרים וכרזות מכל התנועות המהפכניות עולה על גדותיה מרוב קוראים עד חצות הלילה. ספרו החדש של בנדיט כהן, "השמאלנות, התרופה למחלת הזיקנה של הקומוניזם", תופס שם מקור נכבד בצד כתביו הישנים-כבר של רג'י דברה ילד טיפוחיו של מספרו. אבל מחוץ לאותה החנות, על המדרכה של בולבר סן מישל, המשטרה רודפת באותה שעה אחר נערות המודות פרו-עות בלורית המנסות להרויח כמה פרנקים מציו-ריי-מדרכות, ומתחנת המשטרה מצלצלים אל בתי-הן בגרמניה או בסקנדינאויה, אם אין ההורים מחפשים אותן. בקיצור, אין נותנים להן מנוח. על שפת הסינה נאבקים עכברושים ענקיים עם הגלים שמרימות סירות של תיירים בסיוור לילי על הנהר הגדול, ונמלטים על נפשם. סדר צריך להיות.

דיירי הקומות החמישית והששית במושב מכובד, עשוי חרסינה, וזו הפעם הראשונה יוכלו לשטוף אותו במים זורמים. אבל את גופם יצטרכו לרחוץ בכפפת-רחצה, שהיא סמלה האמיתי של צרפת, והשימוש בה מסורת הוא גם בקרב המאושרים שיש להם מקלחת או אמבטיה בדירתם. כי בכפפת פלאים זאת אפשר להתרחץ גם בעליית גג, ליד כיור יחיד המשמש לכל הצרכים. ואחת לשבוע הולכים אז, כיתר הפרולטרים חסרי ההכרה, לאחד ממאתיים וכמה המוסדות המכונים "אמבט ומקלחת", ובמחיר שלוש-ארבע לירות מתקלחים שם במים זורמים במשך עשרים דקות (בעבור שלוש-שים דקות יש לשלם תוספת של חצי לירה). תמורת פרנק אחד אתה שוכר מגבת, ותמורת חצי פרנק — כפפת-רחצה. ולמען שלוות נפשך אתה משלשל שלוש-סנטים לידי האשה המנקה אחריך ופותחת את החלון אל העתיד.

כדברי די גול, באסיפת העיתונאים האחרונה: היסטוריה של עם היא הרבה עבר, מעט הווה, והרבה עתיד. מספרים עליו שבעת סיוור בגן הזואולוגי של פאריס התבונן ארוכות בצב ענקי שהתחמם בשמש. "לאיזה גיל יכול צב כזה להגיע?" שאל את מלווהו. "מאתיים וחמשים, עד שלוש מאות שנה", היתה התשובה. "הלא זה